

Ks. ARKADIUSZ DOMASZK¹ SDB
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID ID: 0000-0002-7118-3102

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W POLSCE A KOŚCIÓŁ KATOLICKI

PROTECTION OF PERSONAL DATA IN POLAND AND THE CATHOLIC CHURCH

Abstract

The present study concerns the issue of personal data protection. Following implementation of the EU Regulation of 2016 (GDPR), the Catholic Church in Poland adapted its law to new requirements. The study begins with an overview of the legal solutions applied before 2018 and recalls the problems arising in that period. In the following part, the author outlines the content of the Polish Bishops' Decree on Personal Data Protection, implemented in May 25, 2018.

Keywords: personal data, the Polish law, the canon law, The Catholic Church, GDPR, GIO-DO, KIDODO

Abstrakt

Opracowanie dotyczy ochrony danych osobowych. Po wprowadzeniu unijnego Rozporządzenia z 2016 r. (RODO), Kościół katolicki w Polsce dostosował swoje prawo do nowych wymagań. W opracowaniu przypomniano rozwiązania stosowane przed 2018 r. i przywołano istniejące wówczas problemy prawne. W dalszej części zarysowano treść Dekretu Episkopatu Polski o ochronie danych osobowych obowiązującego po 25 maja 2018 r.

Słowa kluczowe: dane osobowe, prawo polskie, prawo kanoniczne, Kościół katolicki, RODO, GIO-DO, KIDODO

WSTĘP

Ochrona danych osobowych jest koniecznym wymogiem prawnym w Polsce. Podstawowym aktem obowiązującym w tym zakresie jest ustawa z 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych, która zastąpiła wcześniejszą ustawę na ten temat z 1997 r. (Ustawa 2018; Ustawa 2016). Kościół katolicki stosuje wewnętrzne

¹ Ks. dr hab. Arkadiusz Domaszek SDB, prof. UKSW – absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, profesor nadzwyczajny na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym SDB w Krakowie. Zainteresowania naukowe: prawo o posłudze nauczania, mass media a prawo kanoniczne, dobra doczesne Kościoła, prawo wyznaniowe i prawo zakonne. E-mail: a.domaszk@uksw.edu.pl.

prawo kanoniczne, ale również dostosowuje się do koniecznych wymogów prawa polskiego. Tym samym chroni istotne informacje na temat wiernych czy osób będących w sferze oddziaływania instytucji kościelnych. Do niedawna praktycznym przewodnikiem dla stosowania rzeczonyj ustawy na gruncie kościelnym była *Instrukcja* z 2009 r. opracowana wspólnie przez Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski i Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (*Instrukcja* 2009).

Od 25 maja 2018 r. w Polsce obowiązuje rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem ich danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych (=RODO) (Rozporządzenie 2016). W ramach tzw. *vacatio legis* państwa unijne miały obowiązek dostosować swoje wewnętrzne prawo w zakresie przetwarzania danych osobowych do wskazanego dokumentu. Obowiązek ten spoczywał także na kościołach i związkach wyznaniowych, z uwzględnieniem i poszanowaniem ich autonomii.

W niniejszym opracowaniu zostanie pokrótce przypomniana sytuacja ochrony danych osobowych, do której stosował się Kościół katolicki w Polsce do czasu zmiany prawa. Następnie zostanie przywołana zmiana prawa europejskiego, która spowodowała ewolucję prawa polskiego. Cała ta sytuacja skutkowałą wydaniem przez Konferencję Episkopatu Polski *Dekretu ogólnego dotyczącego ochrony danych* (Konferencja Episkopatu Polski 2018). W dalszej części opracowania zostanie zarysowana treść tegoż dekretu, aby przybliżyć nową sytuację prawną, po dacie 25 maja 2018 r., na gruncie instytucji kościelnych.

1. OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W POLSCE A KOŚCIÓŁ KATOLICKI DO 2018 R.

Uchwalona w 1997 r. Ustawa o ochronie danych osobowych, wynikała z postępujących zmian życia publicznego w Polsce, ale też z troski o ochronę prywatności obywateli. Konstytucyjne podstawy dla ochrony prywatności stanowią przede wszystkim zapisy w artykułach 47, 51 i 53 obowiązującej ustawy zasadniczej (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 1997). Kolejnym istotnym punktem odniesienia były wcześniejsze międzynarodowe zobowiązania Polski. Pierwotnie były to: Konwencja nr 108 Rady Europy z 28 stycznia 1981 r. o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych, którą Polska podpisała 21 kwietnia 1999 r. i ratyfikowała 24 maja 2002 r. (Konwencja 2003; Oświadczenie 2003), a następnie Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. (95/46/EC) w sprawie ochrony osób w związku z przetwarzaniem danych osobowych oraz swobodnego przepływu danych (Dyrektywa 1995).

Na praktyczne zastosowanie prawa polskiego do instytucji Kościoła katolickiego wskazywała wspomniana już *Instrukcja* z 2009 r. Troskę o zachowanie poufności w odniesieniu do informacji dotyczących wiernych Kościoła katolickiego można wywodzić z norm prawa kanonicznego (Domaszk 2010). Kościół w Polsce dostosował się do wymagań współczesnej ochrony danych osobowych. Choć trzeba zauważyć, że istniały wątpliwości, co do wykładni obowiązujących przepisów prawa polskiego.

W jednej z interpretacji skłaniano się do wykładni literalnej, a w innej do systemowego odczytania prawa, w połączeniu z normami konstytucyjnymi oraz konkordatowymi. Według literalnego interpretowania, ochrona danych osobowych ma zastosowanie do informacji „przetwarzanych przez związki w takim zakresie, w jakim poszczególne przepisy nie zostały wyraźnie określone przez ustawę bądź odnoszą się do szczegółowych regulacji, przewidzianych dla wyznaniowych administratorów danych” (Mezglewski 2016, 37). W szerszej systemowej wersji interpretacji należy uwzględnić zasadę wzajemnej autonomii i niezależności państwa i kościołów oraz związków wyznaniowych (Mezglewski 2016, 37-42). Wówczas uprawnienia organu, jakim jest Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych (=GIODO), są częściowo ograniczone.

Jednakże trzeba stwierdzić, że do 2018 r. Kościół katolicki w Polsce nie wypracował własnych odrębnych zasad ochrony danych. Przywoływana *Instrukcja* z 2009 r. nie była oparta na normach prawa kanonicznego, jak choćby na kan. 455 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*: dekrety ogólne wydawane przez Konferencję Episkopatu (*Kodeks Prawa Kanonicznego* 1984). Instrukcja ta nie miała również mocy w prawie polskim. „Instrukcja posiada zatem jedynie charakter swego rodzaju porozumienia zawartego pomiędzy Episkopatem Polski oraz organem ochrony danych osobowych i jest wiążąca – co najwyżej – dla stron tego porozumienia. Jest też swego rodzaju wykładnią przepisów Ustawy o ochronie danych osobowych (...). Instrukcja nie ma zatem charakteru wiążącego ani w państwowym, ani w kanonicznym porządku prawnym” (Mezglewski 2016, 44).

Ten swoisty dokument posiadał ograniczenia, jak choćby to, że nie precyzował uprawnień osób, których dane są przetwarzane przez kościelne osoby prawne; nie gwarantował prawa do informacji na temat przetwarzanych danych; nie wskazywał na prawo do uzupełnienia, uaktualnienia czy sprostowania danych. Praktycznym komentarzem było przywołanie w *Instrukcji* pytań, jakie kierowane były do GIODO. Jednakże bardziej zadbano o interpretację zagadnienia w duchu prawa polskiego niż o odniesienie się do myśli prawa kanonicznego.

Po latach obowiązywania Ustawy o ochronie danych osobowych (z 1997 r.) oraz stosowania wskazanej *Instrukcji*, praktyka pokazała różne interpretacje. Znakami rozbieżności były m.in. decyzje GIODO dotyczące osób, które formalnie wystąpiły z Kościoła katolickiego. Ogólną podstawą przetwarzania danych jest przepis prawa lub zgoda osoby, której dane dotyczą (Ustawa 2016, art. 23). W odniesieniu do danych wrażliwych, do których należą przekonania religijne, zgoda osoby nie jest potrzebna, gdy chodzi o wykonywanie działań statutowych Kościoła katolickiego wobec członków wspólnoty kościelnej lub osób utrzymujących z nim stałe kontakty w związku z ich działalnością, a jednocześnie zapewnione są pełne gwarancje ochrony przetwarzanych danych (Ustawa 2016, art. 27 ust. 2 pkt. 4).

Decyzje Generalnego Inspektora obejmują również rozstrzygnięcia dotyczące kościołów i związków wyznaniowych. Ich liczba według portalu GIODO (giodo.gov.pl) na dzień 10 kwietnia 2018 r. wynosiła 123. Kościół katolicki był zobowiązany do przestrzegania przepisów wymienionej ustawy. Jednocześnie zauważano częściowe

ograniczenie stosowania przepisów. Między innymi chodziło o odniesienie do art. 43 ust. 1 pkt 3 rzeczonej ustawy (1997), tj. zniesienie obowiązku rejestrowania zbiorów danych: osób należących do kościoła, o uregulowanej sytuacji prawnej, przetwarzanych na potrzeby tej wspólnoty. Wobec takich zbiorów GODO nie mógł wydawać decyzji administracyjnych i rozpatrywać skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych (art. 12 pkt 2), przeprowadzać czynności kontrolnych wskazanych w przepisach art. 14 pkt 1, pkt 3-5 oraz korzystać z kompetencji określonych w art. 15-18 tej ustawy (*Odpowiedzi* 2018).

W dotychczas zauważanych sytuacjach problematycznych chodziło m.in. o prawo uzupełnienia czy sprostowania danych osoby w dokumentacji parafialnej. Jednakże osobie, która zamierzała wystąpić z Kościoła katolickiego, nie przysługiwało prawo żądania usunięcia danych osobowych z ksiąg kościelnych. Ze względu na to, że zasady archiwizowania informacji – zawartych głównie w księgach parafialnych – wynikają z przepisów prawa kanonicznego, a nie z rzeczonej ustawy (1997). Formalnie przeprowadzony akt wystąpienia z Kościoła katolickiego – według zasad określonych w tym Kościele – jest jedynie odnotowywany na marginesie księgi chrztów. W odniesieniu do osób niewierzących, które mieszkają na terenie danej parafii, Kościół mógł zbierać i gromadzić dane wyłącznie za pisemną zgodą zainteresowanych oraz po poinformowaniu o celu takiego przetwarzania (Ustawa 1997, art. 23 ust. 1 pkt 1, art. 27 ust. 2 pkt 1) (*Odpowiedzi* 2018).

Odmienne, niż to było w okresie wcześniejszym, na przełomie roku 2013-2014 GODO zaczął wydawać decyzje, które wpisywały się w literalne rozumienie Ustawy o ochronie danych. Chodziło o osoby występujące z tego Kościoła, a następnie domagające się od GODO wydania decyzji nakazujących proboszczom dokonania wpisów o tym fakcie w księgach parafialnych. Generalny Inspektor zaczął takie decyzje wydawać, zobowiązując proboszczów parafii katolickich do uaktualnienia danych sprowadzającego się do usunięcia zapisów z ksiąg parafialnych, np.: DOLiS/DEC-844/14/66611/14/66613/14 z 26 sierpnia 2014 r.; DOLiS/DEC-872/14/68826/14/68827/14 z 3 września 2014 r.; DOLiS/DEC-1168/14/99040/14/99054/14 z 16 grudnia 2014 r. W uzasadnieniu decyzji GODO przywoływane były wyroki i argumentacje Naczelnego Sądu Administracyjnego (=NSA) z 27 marca 2013 r. (sygn. akt I OSK 932/12); z 18 października 2013 r. (sygn. akt I OSK 129/13); z 18 października 2013 r. (sygn. akt I OSK 1487/12), z 24 października 2013 r. (sygn. akt I OSK 1828/12).

Proboszczowie argumentowali odmowę dokonania wpisu w księgach parafialnych, powołując się na wewnętrzną procedurę prawa kanonicznego. To znaczy, że formalne wystąpienie z Kościoła regulował wówczas dokument Konferencji Episkopatu Polski: „Zasady postępowania w sprawie apostazji dokonanej poprzez formalny akt wystąpienia z Kościoła” z 27 września 2008 r. A gro osób dokonujących apostazji nie stosowało się do zasad wystąpienia z Kościoła.

Kolejną odsłonę problemu, co można zinterpretować, jako systemowe, a nie literalne, zastosowanie prawa wobec Kościoła katolickiego, przyniosły kolejne wyroki sądów polskich. Przykładowo, Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie (=WSA) wyrokiem z 21 sierpnia 2014 (sygn. akt II SA/Wa 389/14) uchylił zaskarżoną decyzję GİODO i poprzedzającą ją decyzję. Chodziło o decyzję nakazującą proboszczowi parafii rzymskokatolickiej przywrócenie stanu zgodnego z prawem poprzez uaktualnienie danych osobowych powódki: naniesienie w księdze chrztów adnotacji o treści zgodnej z żądaniem zainteresowanej osoby i zawartym w jej oświadczeniu woli z czerwca 2012 r. Proboszcz w odpowiedzi na pismo zainteresowanej poinformował ją, że należy postąpić zgodnie z zasadami postępowania uchwalonymi przez Konferencję Episkopatu Polski z 2008 r.

Początkowo GİODO umorzył postępowanie w tej sprawie (październik 2012 r.). Wobec ponownej skargi powódki GİODO uznał za decydujące ustalenie, czy zainteresowana jest członkiem Kościoła katolickiego oraz że kwestia skuteczności wystąpienia przez zainteresowaną z Kościoła nie może być rozpatrywana na gruncie regulacji wewnętrznych związku wyznaniowego. Po czym nakazał sprostowanie danych.

Tę decyzję zaskarżył proboszcz parafii katolickiej. Gdyż jej zaakceptowanie przyznawałoby instytucji państwowej (tutaj GİODO) kompetencje określania, kto należy lub nie do określonego Kościoła. A tym samym naruszono by zasadę autonomii państwa i Kościoła.

WSA uznał skargę proboszcza za zasadną. Zauważył, że powódka nie dostosowała się do wymagań wewnętrznych Kościoła katolickiego. Z kolei GİODO nie poddał analizie wymagań prawa kanonicznego w tej sytuacji, a uznał za skuteczny akt apostazji jedynie na bazie pisma zainteresowanej.

W analizowanym wyroku istotne jest zauważenie przez WSA (sygn. akt II SA/Wa 389/14), że powódka nie dokonała aktu apostazji w formie szczególnej, przewidzianej przez prawo wewnętrzne związku wyznaniowego. Cenne jest też stwierdzenie, że organ państwowy: GİODO, nie jest uprawniony do oceny, czy dana osoba jest czy też nie jest członkiem danego związku religijnego.

Drugim przykładowym wyrokiem była decyzja WSA w Warszawie z 21 października 2015 (sygn. akt II SA/Wa 2138/14). W orzeczeniu sąd oddalił skargę osoby, która wystąpiła z Kościoła, na decyzję GİODO w kwestii umorzenia postępowania wobec proboszcza parafii katolickiej.

Skarżący zarzucił proboszczowi parafii, że mimo złożenia oświadczenia woli o wystąpieniu z Kościoła, ten nadal przetwarzał dane osobowe zainteresowanego. Proboszcz w korespondencji do GİODO wskazał, iż dane osobowe skarżącego zostały usunięte z kartotek parafialnych i nie są już przetwarzane; po czym GİODO umorzył postępowanie, stwierdzając brak swojej kognicji do wydania merytorycznej decyzji administracyjnej.

Skarżący złożył ponowny wniosek o rozpatrzenie sprawy, zarzucając organowi naruszenie prawa materialnego; z kolei GİODO utrzymał w mocy swoją poprzednią decyzję. Skarga trafiła do WSA w Warszawie. Wyrokiem z 21 lutego 2012 r. (sygn. akt

II SA/Wa 2350/11) WSA w Warszawie oddalił skargę zainteresowanego na decyzję GIODO z sierpnia 2011 r. w przedmiocie przetwarzania danych. Skarżący złożył skargę kasacyjną od powyższego wyroku. W dalszym przebiegu sprawy NSA, wyrokiem z 27 marca 2013 r. (sygn. akt I OSK 1060/12), uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę WSA w Warszawie do ponownego rozpoznania. Bezsporny był tu fakt wystąpienia zainteresowanego z Kościoła, zgodnie z kościelną procedurą.

WSA w Warszawie, rozpoznając sprawę ponownie, uznał, że skarga jednak zasługuje na uwzględnienie. Wyrokiem z 28 sierpnia 2013 r. (sygn. akt II SA/Wa 1229/13) uchylił zaskarżoną decyzję oraz decyzję ją poprzedzającą. Ostatecznie WSA w Warszawie (sygn. akt II SA/Wa 2138/14) uznał, że skarga nie zasługuje na uwzględnienie. Stosownie do art. 105 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego (Ustawa 1960), gdy postępowanie z jakiegokolwiek przyczyny stało się bezprzedmiotowe, organ administracji wydaje decyzję o umorzeniu postępowania.

2. ZMIANY W PRAWODAWSTWIE EUROPEJSKIM

Postępujący rozwój nowych technologii jak i nowe wyzwania prawne spowodowały potrzebę bardziej precyzyjnego sformułowania norm prawnych. Jedną z kluczowych zasad jest też przejrzystość prawa: „Zapewnienie przejrzystości oznacza komunikowanie osobom, których dane dotyczą, co dzieje się z ich danymi oraz pozwolenie na to, aby miały one nad nimi więcej kontroli” (Buttarelli 2016, 12). Dotyczy to także kościołów i związków wyznaniowych, które przetwarzają takie dane, w tym informacje określające wyznanie religijne: dane wrażliwe.

Prawo Unii Europejskiej zapewnia wolność myśli, sumienia oraz religii, obejmuje prawo do zmiany wyznania lub poglądów czy odbywania praktyk religijnych (Karta Praw Podstawowych 2000, art. 10). Jednocześnie należy respektować prywatność osób i ochronę informacji o nich, co obejmuje także dostęp do nich oraz możliwość ich poprawienia. Legislacyjne ujęcie ochrony danych jest uszczegółowieniem szerszego prawa do prywatności (Mazurkiewicz 2016, 19-24).

Pojawia się następnie napięcie pomiędzy uprawnieniami osób fizycznych a uszanowaniem wolności wspólnot religijnych. Giovanni Buttarelli stwierdza, że „prawo do prywatności oraz ochrony danych, określone w Karcie, jak i w art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka znajduje raczej zastosowanie do osób niż do wspólnot” (Buttarelli 2016, 14). Wspólnoty religijne, przetwarzając informacje o osobach, muszą zapewnić tym osobom możliwość wyrażenia dobrowolnej zgody na przetwarzanie danych oraz jej wycofania. Jednakże rodzi się pytanie, na ile prawo unijne, czy także państwowe, może ingerować w wewnętrzne sprawy wspólnot religijnych? A także, jakie są grupy osób, których dane przetwarza wspólnota kościelna? Należy tu również uwzględnić różnorodność rozwiązań prawnych w poszczególnych państwach Unii Europejskiej, tzn. także różnorodnych stosunków na linii państwo – kościół (Mazurkiewicz 2016, 26-30).

RODO zezwala kościołom na przetwarzanie danych wrażliwych, o ile to wpisuje się w cele i działania statutowe i na ile dany kościół zapewnia odpowiednie środki zabezpieczenia tych danych. Warunkiem jest, by przetwarzanie dotyczyło obecnych lub byłych członków wspólnoty lub osób, które mają z kościołem regularną styczność w związku z jego celami, i by nie ujawniano danych na zewnątrz bez zgody zainteresowanej osoby. Łatwo jest stwierdzić, kto jest aktualnie albo był członkiem społeczności wyznaniowej. Trudniej jest wskazać osoby, które utrzymują stały kontakt ze wspólnotą religijną ze względu na statutowy jej cel (Rozporządzenie 2016, art. 9 ust 2 d). Może to być jeden z małżonków, który jako niekatolik zawarł związek ze stroną katolicką albo świadek sakramentu (Mazurkiewicz 2016, 30-32).

Jednym z rozstrzygnięć przyjętych w unijnym RODO jest tzw. prawo do „bycia zapomnianym” (Rozporządzenie 2016, art. 17). Jego zastosowanie napotyka trudności w odniesieniu do praktyki duszpasterskiej. W przywołanych sytuacjach (formalne wystąpienie z Kościoła), osoby często oczekują dalszego nieprzetwarzania danych czy wręcz żądają usunięcia zapisów z dokumentacji parafialnej.

Prawo kanoniczne nie dopuszcza usuwania wpisów z ksiąg parafialnych. Tym bardziej, że tego typu informacje nabierają znaczenia historycznego dla przyszłych badań naukowych, ale również służą bieżącym celom społeczności kościelnej w jej funkcji publicznej. Norma unijna stanowi, że żądanie do usunięcia danych osoby, nie ma zastosowania, gdy jest to niezbędne: „do wykonania zadania realizowanego w interesie publicznym lub w ramach sprawowania władzy publicznej powierzonej administratorowi” oraz „do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych” (Rozporządzenie 2016, art. 17 ust. 3 b) d). Przykładami są wpisy w dokumentacji parafialnej dotyczące przyjęcia chrztu czy zawarcia sakramentu małżeństwa. Egzemplifikacją jest sytuacja osoby, która mogła zostać ochrzczona w Kościele, zawarła małżeństwo kanoniczne, po czym uzyskała rozwód cywilny i wystąpiła z Kościoła. A po latach chce zawrzeć małżeństwo w tym samym Kościele albo z osobą, która doń należy. Bez informacji z ksiąg parafialnych trudno byłoby ustalić kanoniczny status takiej osoby (Mazurkiewicz 2016, 33).

Kluczowy jest art. 91 RODO, w myśl którego wspólnoty religijne nadal mogą stosować własne kompleksowe przepisy, o ile są one zgodne z rozporządzeniem europejskim. Gdyby w dniu wejścia w życie RODO państwa członkowskie nie posiadały takich kompleksowych przepisów o przetwarzaniu danych przez kościoły, to normy prawa europejskiego należy w całości stosować do wspólnot religijnych.

Kolejnym zasadniczym punktem w dyskusji jest istnienie niezależnego nadzoru. Autonomiczny kościelny organ kontrolny powinien czuwać nad przetwarzaniem danych osobowych. Przywoływany już kluczowy art. 91 RODO brzmi: „1. Jeżeli w państwie członkowskim w momencie wejścia niniejszego rozporządzenia w życie kościoły i związki lub wspólnoty wyznaniowe stosują szczegółowe zasady ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem, zasady takie mogą być nadal stosowane, pod warunkiem, że zostaną dostosowane do niniejszego rozporządzenia.

2. Kościoły i związki wyznaniowe, które stosują szczegółowe zasady zgodnie z ust. 1 niniejszego artykułu, podlegają nadzorowi niezależnego organu nadzorczego, który może być organem odrębnym, z zastrzeżeniem, że spełnia warunki określone w rozdziale VI niniejszego rozporządzenia”.

Zapisy RODO zostawiły dwuletni okres przejściowy na dostosowanie prawa państwowego do unijnego. Pojawiła się możliwość kontynuacji przez kościoły dotychczasowego własnego systemu ochrony danych, pod warunkiem przystosowania wcześniejszych norm do treści unijnego rozporządzenia. W ten sposób uszanowano autonomię wspólnot religijnych oraz dano przestrzeń dla zachowania rodzimych tradycji w relacji państwo – kościół. Brak działań powoduje bezpośrednie zastosowanie unijnego rozporządzenia. Nowe przepisy wymuszają stosowanie wyższych standardów ochrony danych oraz ich bezpieczeństwa.

3. DOSTOSOWANIE PRAWA OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH W PRZESTRZENI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE

Kościół katolicki w Polsce podjął działania, aby dostosować przetwarzanie danych osobowych do wymagań unijnego rozporządzenia. Oznaczało to podjęcie prac nad utworzeniem odrębnego kościelnego urzędu ochrony danych osobowych (=KIODO). Przy Episkopacie Polski w 2017 r. powołano w tych celach zespół prawników (*W Kościele* 2017).

O konieczności utworzenia odrębnego urzędu KIODO dyskutowano podczas posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, które odbyło się 1 lutego 2017 r. (*Komisja Wspólna* 2018). Podczas dyskusji przywoływano dotychczas istniejące w Kościele w Polsce przepisy, tj. *Instrukcję* z 2009 r. oraz powstałe w 2008 r. *Zasady postępowania*, zastąpione następnie w 2015 r. *Dekretem Ogólnym Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wystąpień z Kościoła oraz powrotu do wspólnoty Kościoła*. Podczas spotkania poinformowano, że powstał w Sekretariacie Episkopatu Polski Zespół Roboczy ds. Opracowania Wewnętrzkościelnych Regulacji Ochrony Danych Osobowych.

Po przygotowaniu projektu przez zespół ekspercki, został on przyjęty przez zebranie plenarne Konferencji Episkopatu Polski, a następnie przedstawiony do zatwierdzenia (*recognitio*) Stolicy Apostolskiej. Projekt był konsultowany i sprawdzany pod kątem zgodności z wytycznymi opracowanymi przez Komisję Konferencji Biskupów Unii Europejskiej. Przy jego przygotowaniu uwzględniono również propozycje przedstawiane przez Kongregację ds. Biskupów, Wydział ds. Stosunków z Państwami Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej oraz Papieską Radę ds. Tekstów Prawnych (*Dekret* 2018).

Konferencja Episkopatu Polski wydała z datą 13 marca 2018 r i następnie promulgowała 30 kwietnia tego samego roku *Dekret ogólny w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim*. W ten sposób nastąpiło ujednoclenie zasad i przepisów ochrony danych i ich

uszczegółowienie, które odłąd stosuje Kościół katolicki w Polsce, a tym samym dostosowanie do wymogów międzynarodowych. W ten sposób wyrażono myśl i działanie Kościoła, że ochrona danych jest bardzo ważna dla tej społeczności wyznaniowej. W preambule dekretu przywołano wkład Kościoła w obronę godności osoby ludzkiej, istnienie szeregu własnych norm prawa kanonicznego, wybrane dokumenty Konferencji Episkopatu Polski, ale również zasadę autonomii Kościoła i państwa i konieczność pogodzenia wolności religijnej z ochroną danych osobowych.

Dekret składa się z 44 artykułów zebranych w siedmiu rozdziałach. Pierwsza część to zagadnienia ogólne: przedmiot regulacji, powiązanie z innymi przepisami prawa kanonicznego, zakres przedmiotowy i podmiotowy dekretu (dotyczy publicznych osób prawnych kościelnych) oraz słowniczek pojęć.

W drugiej części zawarto zasady przetwarzania danych przez kościelne jednostki organizacyjne: za przestrzeganie norm kanonicznych zasadniczo jest odpowiedzialny administrator (art. 6); przetwarzanie dotyczy także osób zatrudnionych i organizacji pożytku publicznego (Bielak-Jomma 2016; Poniatowski 2016). W odniesieniu do danych wrażliwych, ich wykorzystanie dotyczy ochrzczonych w Kościele katolickim; przyjętych doń (niekatolików); byłych członków Kościoła, którzy formalnym aktem odstąpili od tej wspólnoty; oraz osób utrzymujących z nim stałe kontakty w związku z realizacją celów Kościoła; nie można ujawniać tych danych poza Kościołem bez zgody osób, których dane dotyczą (art. 7 ust. 2) (Jakubiak 2016). Przy zbieraniu nowych informacji należy poinformować osobę o przetwarzaniu informacji (art. 8), także gdyby pochodziły z innych źródeł, zachowując stosowną tajemnicę (art. 9). Kościół może publikować periodyki (informatory) dla realizacji celów instytucji publicznych, jak również periodyki informacyjne do użytku wewnętrznego, dotyczące uroczystości i wydarzeń kościelnych; podobnie można publikować informatory cyfrowe czy publikacje na stronach internetowych (art. 10).

Ochrona danych ma zabezpieczać prawa poszczególnych osób. Zagadnienia te zbiera rozdział III omawianego dokumentu. Zainteresowane osoby mogą uzyskać informację, czy ich dane są przetwarzane, uzyskać kopię danych lub wyciągi czy zaświadczenia (art. 11). Publiczne kościelne osoby prawne mają prawo wystawiać dokumenty, jak np. metryka chrztu, odpis aktu małżeństwa czy inne związane z praktyką duszpasterską, na bazie norm prawa kanonicznego.

W omawianym dekrete jednoznacznie zapisano prawo osoby do sprostowania jej danych (np. w kartotece parafialnej). Jednakże dokonanie sprostowania tego, co dotyczy stanu kanonicznego osoby, aktów i faktów określających status podmiotu w Kościele, wymaga zezwolenia ordynariusza miejsca lub wyższego przełożonego instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego (art. 12 ust. 4). Czym innym od sprostowania jest dokonanie adnotacji oraz uzupełnianie danych (art. 13). Zainteresowana osoba w formie pisemnej składa wniosek o taką czynność. Dokonana adnotacja będzie stanowić integralną część dokumentu, więc zostanie zapisana na odpisach lub wyciągach.

Jeszcze innym zagadnieniem jest prawo do usunięcia danych lub ograniczenia w ich przetwarzaniu (art. 14-15). Prawo usunięcia danych nie ma zastosowania, gdy chodzi o prawo do swobody wypowiedzi i wolność informacji, realizację obowiązku prawnego wymagającego przetwarzania lub zadania realizowanego w interesie publicznym lub w ramach sprawowania władzy publicznej powierzonej administratorowi; cele archiwalne, naukowe, statystyczne; ustalenie, dochodzenie lub obronę roszczeń (art. 14, ust. 3). W minionych latach pojawiał się problem żądania całkowitego usunięcia danych, np. faktu chrztu, zwłaszcza w związku z formalnym wystąpieniem z Kościoła. Sposób ujęcia tej kwestii w dekrecie nawiązuje do zasad dotychczas stosowanych w tym Kościele: „prawo do żądania usunięcia danych nie przysługuje w przypadku, gdy dane dotyczą udzielonych sakramentów bądź w inny sposób odnoszą się do kanonicznego statusu osoby” (art. 14, ust. 4). Tego typu wnioski przechowuje się w zbiorach, a danych nie wykorzystuje się bez zgody ordynariusza miejsca lub wyższego przełożonego instytutu życia konsekrowanego albo stowarzyszenia życia apostołowego. O sprostowaniach, usunięciu lub ograniczeniach w przetwarzaniu danych administrator informuje zainteresowane osoby, o ile jest to możliwe do wykonania (art. 16).

Kolejny IV rozdział dekretu określa obowiązki administratora i innych, którzy przetwarzają dane. Aby zminimalizować ryzyko naruszenia praw lub wolności osób, administrator powinien wdrożyć odpowiednie środki techniczne i organizacyjne, zastosować konieczne procedury oraz stosować się do przepisów prawa kanonicznego (art. 17). Niekiedy wymaga to stosownego podziału kompetencji współadministratorów (art. 18). Również gdy administrator powierza dane osobowe innym podmiotom, takie przetwarzanie musi zapewnić ochronę informacji i ich bezpieczeństwo, co najlepiej jest oprzeć o stosowną umowę cywilno-prawną, zwłaszcza, jeśli są to podmioty nienależące do porządku prawnego kanonicznego (art. 19-20). Ktokolwiek ma dostęp do informacji, jest zobowiązany do zachowania tajemnicy na temat przetwarzanych danych osobowych, również po zakończeniu swojej funkcji (art. 21). Poszczególne czynności przetwarzania danych oraz określone elementy informacji wymagają ich rejestrowania (art. 22).

Stosownie do przewidywanego ryzyka, administrator albo podmiot przetwarzający mają obowiązek wdrożyć odpowiednie środki techniczne i organizacyjne temu przeciwdziałające (art. 23). Zgodnie z praktyką i standardami stosowanymi już wcześniej w Kościele, dane należy przechowywać w odrębnych pomieszczeniach albo przynajmniej w odpowiednio zabezpieczonych i zamykanych szafach, które znajdują się w lokalu należącym do administratora lub podmiotu przetwarzającego, z wystarczającą gwarancją bezpieczeństwa i nienaruszalności danych w ten sposób przechowywanych (art. 24). Szczególną uwagą należy objąć bezpieczne przechowywanie informacji w archiwach kościelnych, także tajnych (art. 24. 26) (Domaszki 2016, 53-57; Różański 2016). Współcześnie zagadnienie dotyczy również archiwów elektronicznych, które wymagają licencjonowanego oprogramowania, z systemem haseł dostępu, okresowego zapisywania, także na

zapasowych nośnikach, przechowywanych w pomieszczeniach zamkniętych i niedostępnych dla osób postronnych (art. 25). Struktura Kościoła znacząco opiera się na społecznościach parafialnych. Kancelaria parafialna jest istotnym miejscem gromadzenia i przetwarzania informacji, również w odniesieniu do archiwum fizycznego jak i elektronicznego, co wymaga szczególnej staranności proboszcza oraz innych podmiotów przetwarzających dane osobowe (Janczewski 2016).

Treść dekretu nakłada na administratora obowiązek zgłoszenia do Kiodo, w ciągu 72 godzin, przypadków naruszenia ochrony danych, jak również poinformowania o tym fakcie osób, których dane zostały naruszone (art. 27-28). Administrator winien także zgłosić bezzwłocznie właściwej władzy kościelnej, a w razie potrzeby organom ścigania, wtargnięcie do archiwum lub do pomieszczenia, w którym przechowywane są zbiory danych, w wyniku czego nastąpiła utrata lub zniszczenie rejestrów, akt, dokumentów, indeksów i katalogów z danymi osobowymi (art. 29).

Poszczególne kościelne osoby prawne mogą, a niekiedy powinny, wyznaczyć inspektora ochrony danych osobowych. Jednakże jest też możliwe ustanowienie wspólnego inspektora dla grupy osób prawnych (art. 30-31), np. w ramach instytutu zakonnego lub diecezji. Inspektor jest zobowiązany do zachowania tajemnicy i poufności, zgodnie z prawem kanonicznym i polskim. Do jego zadań należy przypominanie administratorowi i podmiotom przetwarzającym o ich obowiązkach, monitorowanie przestrzegania prawa kanonicznego, zasad bezpieczeństwa, podejmowanie działań szkoleniowych, współpraca z Kiodo (art. 32-33).

Kolejny V rozdział dekretu normuje status Kiodo (art. 35). Jest to niezależny urząd, w rozumieniu prawa kanonicznego. Osoba pełniąca funkcję kościelnego inspektora jest wybierana przez zebranie plenarne Konferencji Episkopatu Polski na czteroletnią kadencję (art. 36). Dalej treść dekretu zbiera sumarycznie obowiązki i uprawnienia Kiodo (art. 37-38). Osoba pełniąca funkcję Kiodo składa coroczne sprawozdanie przed Konferencją Episkopatu Polski (art. 39). Obowiązek monitorowania i zapewniania przestrzegania przepisów w zakresie ochrony danych należy także do biskupa diecezjalnego, w ramach jego zwyczajnych działań kontrolnych (np. wizytacji kanonicznych), a w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego analogiczny nadzór sprawuje wyższy przełożony (art. 40).

Treść dekretu przewiduje procedurę odwoławczą dla osób, których dane są przetwarzane niezgodnie z prawem. Odwołanie może być skierowane do Kiodo lub instytucji Stolicy Apostolskiej (art. 41). Naruszenie prawa w przestrzeni ochrony danych i chronionych przepisami omawianego dekretu skutkować może sankcjami kanonicznymi (art. 42). Ochrona danych nie narusza prawa do komunikacji Kościoła katolickiego w Polsce ze Stolicą Apostolską, z innymi Konferencjami Biskupów czy Kościołami partykularnymi oraz innymi wspólnotami, organizacjami lub osobami (art. 43).

Po promulgacji dekretu nastąpiło szereg działań, których celem było rozpropagowanie wiedzy o nowych rozwiązaniach prawa kanonicznego i wprowadzenie ich w życie. Przykładowo były to szkolenia z ochrony danych osobowych w Kościele dla

kanclerzy kurii (inspektorów ochrony danych), oficjałów sądowych, a także szkoleń na poziomie diecezji, instytutów zakonnych czy innych jednostek kościelnych. Odłąbną inicjatywą było np. uruchomienie studiów podyplomowych z zakresu ochrony danych osobowych na Wydziale Prawa i Administracji UKSW w Warszawie.

Rada Stała Konferencji Episkopatu Polski 2 maja 2018 r. powołała na stanowisko KIODO ks. dr. hab. Piotra Krocza, profesora Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Nowo mianowany inspektor zwraca uwagę (*Kościół* 2018), że nie jest to rewolucja dla Kościoła, gdyż ta wspólnota zawsze stała na straży godności osoby ludzkiej, a w prawie kanonicznym zabezpieczała prawo do dobrego imienia i do ochrony intymności czy regulowała zasady dotyczące przechowywania ksiąg i dokumentów zawierających dane o osobie. Podkreśla, że w sferach takich jak działalność gospodarcza czy edukacyjno-wychowawcza kościelne osoby prawne powinny dostosować się do obowiązujących przepisów. Z kolei dla tzw. przeciętnej parafii oznacza to podniesienie standardów techniczno-organizacyjnych zabezpieczenia danych.

ZAKOŃCZENIE

Kościół katolicki w Polsce dostosował swoje prawo wewnętrzne do zmian w zakresie ochrony danych osobowych, tak w wymiarze prawa unijnego, jak i polskiego. Dekret wydany przez Konferencję Episkopatu Polski stanowi uzupełnienie oraz uszczegółowienie powszechnego prawa kanonicznego. Jednocześnie wspólnota katolicka wyraża w ten sposób konieczność współdziałania z państwem dla dobra wiernych i obywateli.

Nowe rozwiązania prawne wpisują się w trudny dyskurs o wyważeniu pomiędzy prywatnością osoby indywidualnej a życiem społecznym, tj. także wspólnoty wyznaniowej. Wydaje się, że należy stwierdzić, iż nie jest to prawo absolutne i jedynie najważniejsze. Należy również dostrzec prawo wspólnoty religijnej do zachowania własnych tradycji prawnych, a więc respektowania prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego. Wyrazem tego jest np. niepełne zastosowanie tzw. „prawa do zapomnienia” w odniesieniu do niektórych kościelnych baz danych.

Na koniec należy stwierdzić, że praktyka oraz doktryna naukowa w kolejnych latach stosowania państwowych i kościelnych norm o ochronie danych pozwolą wypracować w tym zakresie standardy. Jak na razie administratorzy kościelnych baz danych, w tym duszpasterze, stawiają wiele praktycznych pytań, które pozostają bez jednoznacznych odpowiedzi. Zawsze jednak należy pamiętać o szacunku dla godności osoby ludzkiej, a również o dobru duchowym wiernych.

BIBLIOGRAFIA:

Bielak-Jomaa, Edyta. 2016. Ochrona prywatności osób zatrudnionych przez Kościół. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 149-170. Warszawa: UKSW.

- Buttarelli, Giovanni. 2016. Ochrona danych osobowych w Kościołach i związkach wyznaniowych w świetle ogólnego rozporządzenia o ochronie danych. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 11-17. Warszawa: UKSW.
- Dekret ws. ochrony danych w Kościele czeka na recognitio Watykanu*. 2018. Dostęp: 16.03.2018. <https://ekai.pl/dekret-ws-ochrony-danych-w-kościele-czeka-na-recognitio-watykanu/>.
- Domasz, Arkadiusz. 2010. Ochrona danych osobowych – obowiązek duszpasterski. *Prawo Kanoniczne*, 53(3-4), 43-67.
- Domasz, Arkadiusz. 2016. *Dobra doczesne Kościoła*. Warszawa: UKSW.
- Dyrektywa 95/46/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz swobodnego przepływu tych danych. 1995. *Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich*, L 281/31.
- Instrukcja Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. 2009. *Akta Konferencji Episkopatu Polski*, 2, 53-59.
- Jakubiak, Tomasz. 2016. Przynależność do Kościoła katolickiego i przetwarzanie danych według Ustawy o ochronie danych osobowych – wyzwania legislacyjne. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 125-148. Warszawa: UKSW.
- Janczewski, Zbigniew. 2016. Przetwarzanie danych osobowych w kancelariach parafialnych. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 211-232. Warszawa: UKSW.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*. 1984. Poznań: Pallottinum.
- Komisja Wspólna Rządu i Episkopatu o polityce rodzinnej i ochronie danych osobowych*. 2018. Dostęp: 2.02.2018. <https://ekai.pl/komisja-wspolna-rzadu-i-episkopatu-o-polityce-rodzinnej-i-ochronie-danych-osobowych/>.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2018. *Dekret ogólny w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim*. Dostęp: 14.05.2018. http://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/04/13.3.2018.PL_.Dekret-ogolny-o-ochronie-danych-osobowych.pdf.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. 1997. *Dziennik Ustaw*, Nr 78 (poz. 483).
- Konwencja Nr 108 Rady Europy o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych, sporządzona w Strasburgu dnia 28 stycznia 1981 r. 2003. *Dziennik Ustaw*, Nr 3 (poz. 25).
- Kościół będzie skutecznie chronił dane osobowe (Wywiad KAI z ks. dr hab. Piotrem Kroczykiem)*. 2018. Dostęp: 04.09.2018. <https://ekai.pl/ks-piotr-kroczyk-kosciol-bedzie-skutecznie-chronil-dane-osobowe/>.
- Mazurkiewicz, Piotr. 2016. Ochrona danych osobowych w Kościołach i związkach wyznaniowych w świetle Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady

- (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/we (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 19-34. Warszawa: UKSW.
- Mezglewski, Artur. 2016. Perspektywa i zakres implementacji nowych przepisów Unii Europejskiej dotyczących przetwarzania danych osobowych przez związki wyznaniowe. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 35-52. Warszawa: UKSW.
- Odpowiedzi na pytania*. 2018. Dostęp: 10.04.2018. <https://giodo.gov.pl/pl/392/1734>.
- Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji nr 108 Rady Europy o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 28 stycznia 1981 r. 2003. *Dziennik Ustaw*, Nr 3 (poz. 26).
- Poniatowski, Michał. 2016. Przetwarzanie danych osobowych w kościelnych organizacjach pożytku publicznego. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 171-191. Warszawa UKSW.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). 2016. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 119.1 (z 4.05.2016).
- Różański, Mieczysław. 2016. Przetwarzanie danych osobowych w archiwach kościelnych w prawie kanonicznym. W: *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński i Piotr Drobek, 195-209. Warszawa: UKSW.
- Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych. 2018. *Dziennik Ustaw*, poz. 1000.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego. 1960. *Dziennik Ustaw*, Nr 30 (poz. 168).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, tekst jednolity. 2016. *Dziennik Ustaw*, poz. 922.
- W *Kościele powstaje urząd ochrony danych osobowych*. 2017. Dostęp: 5.07.2017. <https://ekai.pl/w-kościele-powstaje-urząd-ochrony-danych-osobowych/?print=1>.